

УДК [784:159.9.019.4]:78.071

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-1-22>

Наталія ОВСІЮК

старший викладач кафедри естрадної музики, факультету музичного мистецтва, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Хвильового, 7, м. Рівне, Україна, 33000

ORCID: 0000-0002-0156-118X

Олена МАКОВІНСЬКА

викладач циклової комісії вокально-хорових дисциплін, Бердичівський педагогічний коледж, вул. Європейська 53/1 м. Бердичів, Україна

ORCID: 0009-0008-8214-0504

Бібліографічний опис статті: Овсіюк, Н., Маковінська, О. (2025). Рефлексія як невід’ємна складова професійного самопізнання у процесі вокальної підготовки. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 156–160, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-1-22>

РЕФЛЕКСІЯ ЯК НЕВІД’ЄМНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО САМОПІЗНАННЯ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядається рефлексія як невід’ємна складова професійного самопізнання студентів-вокалістів. Рефлексія визначається як важливий психолого-педагогічний механізм, що сприяє глибшому усвідомленню студентами власної виконавської діяльності, аналізу сильних і слабких сторін, а також побудові ефективних стратегій самовдосконалення.

Метою дослідження є визначення ролі рефлексії у процесі вокальної підготовки та обґрунтування методичних підходів до її розвитку. Акцентовано увагу на тому, що рефлексія не лише допомагає студентам усвідомлювати свої помилки та досягнення, а й формує відповідальне ставлення до професійного розвитку, сприяючи мотивації до навчання, самоконтролю та емоційній стійкості.

Наукова новизна полягає у висвітленні взаємозв’язку між рефлексією та потребою у професійному самопізнанні, що є визначальним фактором у формуванні індивідуального творчого стилю студента. Визначено ключові чинники, що впливають на цей процес, зокрема рівень мотивації до навчання, особистісні якості студента, методику викладання та загальний освітній контекст.

Окреслено методи розвитку рефлексивних навичок у процесі вокальної підготовки, серед яких робота з аудіо- та відеозаписами власного виконання, застосування самоаналізу, обговорення виконаних творів у групах, використання рефлексивних запитань та отримання конструктивного зворотного зв’язку від педагогів. Особливу увагу приділено ролі викладача у створенні сприятливого освітнього середовища, що стимулює рефлексію та професійне самопізнання студентів.

У висновках підкреслено, що розвиток рефлексивних навичок є важливою умовою професійного становлення вокаліста, оскільки сприяє формуванню самостійності, критичного мислення та усвідомленого підходу до виконавської діяльності. Запропоновані у статті методи можуть бути використані викладачами вокалу для вдосконалення навчального процесу, що сприятиме не лише професійному зростанню студентів, а й розширенню їхніх творчих можливостей.

Ключові слова: рефлексія, професійне самопізнання, вокальна підготовка, самоаналіз, саморозвиток, виконавська майстерність, критичне мислення, педагогічні стратегії.

Nataliia OVSHUK

Senior Lecturer at the Department of Popular Music, Faculty of Musical Arts, Rivne State University for the Humanities, 7 Khvylovoho Str., Rivne, Ukraine, 33000

ORCID: 0000-0002-0156-118X

Olena MAKOVINSKA

teacher of the voice production commission, Berdychiv Pedagogical College, 53/1 Yevropeiska Str., Berdychiv, Ukraine

ORCID: 0009-0008-8214-0504

To cite this article: Ovsiiuk, N., Makovinska, O. (2025). Refleksii yak nevidiemna skladova profesiinoho samopiznannia u protsesi vokalnoi pidhotovky. [Reflection as an integral component of professional self-awareness in the process of vocal training]. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 156–160, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-1-22>

REFLECTION AS AN INTEGRAL COMPONENT OF PROFESSIONAL SELF-AWARENESS IN THE PROCESS OF VOCAL TRAINING

The article examines reflection as an integral component of professional self-awareness in vocal students. Reflection is defined as an important psychological-pedagogical mechanism that helps students achieve a deeper understanding of their performance activities, analyze their strengths and weaknesses, and build effective strategies for self-improvement.

Aim of the study is to determine the role of reflection in the vocal training process and justify the methodological approaches to its development. Emphasis is placed on the fact that reflection not only helps students become aware of their mistakes and achievements, but also fosters a responsible attitude towards professional development, motivating them to learn, exercise self-control, and build emotional resilience.

Novelty lies in highlighting the interconnection between reflection and the need for professional self-awareness, which is a determining factor in the formation of an individual creative style. Key factors influencing this process are identified, including the level of motivation to learn, students' personal characteristics, teaching methodology, and the overall educational context.

Methods for developing reflective skills in the vocal training process are outlined, including working with audio and video recordings of students' own performances, applying self-analysis, discussing performances in groups, using reflective questions, and receiving constructive feedback from instructors. Special attention is given to the role of the teacher in creating a favorable educational environment that stimulates reflection and professional self-awareness in students.

Conclusions emphasize that developing reflective skills is a key condition for the professional development of a vocalist, as it fosters independence, critical thinking, and a conscious approach to performance. The methods proposed in the article can be used by vocal instructors to enhance the learning process, contributing not only to the students' professional growth but also to expanding their creative potential.

Key words: reflection, professional self-awareness, vocal training, self-analysis, self-development, performance skills, critical thinking, pedagogical strategies.

Актуальність проблеми. У сучасному світі, який характеризується неперервними змінами та викликами, важливою вимогою до майбутніх фахівців є здатність швидко адаптуватися до нових умов і невпинно вдосконалювати свої професійні навички. Однак для цього недостатньо лише професійних знань та умінь – важливим аспектом є глибоке осмислення власної діяльності та особистісного розвитку, що сприяє професійному самопізнанню. Одним із ключових елементів цього процесу є рефлексія, яка дає можливість фахівцеві усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони, а також визначати шляхи для вдосконалення. Таким чином, постає питання вивчення того, як педагогічні умови та методи можуть сприяти розвитку рефлексії у студентів і формуванню їх професійної самосвідомості

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення психологічних аспектів самопізнання та рефлексії, зокрема в контексті особистісного розвитку, досліджується у наукових працях А. Іващенко, А. Карпова, О. Кулешової, Л. Носко. У галузі мистецької освіти ця проблематика знайшла своє відображення

у роботах таких дослідників, як В. Брилін, А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалка та ін. Актуальність і значимість цієї теми спонукали нас до написання даної статті.

Метою статті є дослідження ролі рефлексії в процесі професійного самопізнання студентів-вокалістів та визначення підходів і засобів, що сприяють розвитку самосвідомості й саморозвитку.

Виклад основного матеріалу. Рефлексія є важливим проявом потреби в професійному самопізнанні, оскільки вона дозволяє студентам усвідомлювати свій розвиток, аналізувати досягнення та визначати напрямки для подальшого вдосконалення в професії. Потреби студентів у професійному самопізнанні розуміються як звернення до власної особистості, необхідність орієнтації у своїх здібностях, діяльності та взаємодії з іншими людьми. Рефлексія – це процес, що включає усвідомлення та осмислення власних думок, емоцій, переживань і дій. Це внутрішнє розмірковування, яке дозволяє людині глибше розуміти себе, свої мотиви та реакції на навколишнє середовище. Рефлексія є важливим елементом самопіз-

нання та особистісного розвитку, оскільки вона дає можливість оцінити свій досвід, аналізувати власні вчинки та дії, робити обґрунтовані вибори (Чжан Цзінцзін, 2016).

З іншого боку, професійна рефлексія в контексті діяльності служить інструментом для самостійної оцінки результативності роботи як викладача, так і студента. Вона сприяє адаптації до різноманітних педагогічних ситуацій і умов. Чим детальніше аналізується конкретна професійна ситуація, тим ефективнішою стає рефлексія, яка не лише орієнтована на певний аспект, але й здатна впливати на реальні практичні результати. Однак, із набуттям досвіду в навчанні та професійній діяльності, управління рефлексією ускладнюється і потребує більш ретельного контролю (Вихрущ, 2018).

У процесі вокальної підготовки потреба в професійному самопізнанні набуває особливого значення. Формування цієї потреби залежить від діяльності педагога, що створює відповідні педагогічні умови для розвитку рефлексії у студентів, а також від самостійної активності студентів, які аналізують свої дії, відчуття та досягнення. Саме в процесі вокальної підготовки студент вчиться усвідомлювати свої можливості, порівнювати їх з вимогами професії та знаходити шляхи для їх подальшого вдосконалення.

Такий підхід є необхідним у навчанні вокалу, оскільки він не лише розвиває вокальні й технічні здібності, а й сприяє розвитку здатності до самоконтролю та діагностики власних знань та умінь. Педагог допомагає студенту побачити, що техніка виконання є не лише механічною, але й невід'ємною частиною особистісного розвитку та розуміння власних емоційних і виразних можливостей.

Потреба студентів у професійному самопізнанні формується в умовах, насамперед, навчання та виховання і виконує певні функції:

- здійснює загальний стимулюючий вплив на психічну діяльність, мобілізує духовні сили студента для вирішення пізнавальних завдань, підвищує рівень психічної діяльності, впливає на зміст психічних процесів, на динаміку їх протікання, емоційну та волюву їх характеристику;

- є найважливішою внутрішньою умовою розвитку особистості студента, що обумовлю-

ється її роллю як компонента спрямованості особистості, її властивістю надавати діяльності позитивні емоції та робити її таким чином особистісно більш значущою;

- здійснює регулюючий вплив на протікання мисленнєвих процесів, спонукає до самостійної пошукової, творчої та пізнавальної діяльності;

- позитивно впливає на якість знань студентів, їх глибину та ефективність, широту і систематизацію;

- сприяє інтелектуальному розвитку студентів в цілому, розвитку окремих психічних процесів та якостей мислення.

Зміст занять з вокалу сприяє розвитку рефлексії у студентів, оскільки включає не лише вокальні вправи, що вдосконалюють технічні навички, а й невокальні, які сприяють глибшому усвідомленню процесів звукоутворення. Надалі студенти працюють над вокалізами та творами з текстом, що містять додаткові музичні та вокальні труднощі, подолання яких сприяє розвитку їх професійних якостей. Для цього їм пропонуються для вивчення твори різних жанрів і стилів, що допомагають розвивати технічні навички, виразність і здатність до інтерпретації музичних і текстових образів.

Одним із важливих способів розвитку здатності до рефлексії є застосування різноманітних педагогічних методів, таких як пояснювально-ілюстративний та репродуктивний, які не лише дозволяють студентам отримувати готову інформацію, але й активізують процес самопізнання. Через демонстрацію та аналіз своїх дій і реакцій під час виконання вокальних вправ, студенти мають можливість на практиці усвідомити важливі елементи техніки звукоутворення.

Метод демонстрації допомагає порівняти роботу органів, що беруть участь у голосоутворенні, з власними відчуттями, створюючи таким чином основу для самопізнання. Педагог демонструє вокальні вправи на собі чи на іншому виконавцеві, після чого студенти виконують ці вправи самостійно, фіксуючи свої відчуття під час процесу голосоутворення. З допомогою дзеркала вони мають можливість наочно спостерігати за своїми рухами, порівнюючи їх з тим, що продемонстрував педагог. Важливо, що у процесі такої активної демонстрації педагог концентрує увагу студентів на важливих властивостях явищ і процесів голосоутворення,

допомагаючи уникнути поверхневого сприйняття та сприяючи глибшому усвідомленню власних можливостей. Такий підхід стимулює розвиток рефлексії, оскільки студенти не лише отримують нову інформацію, а й починають активно аналізувати свої дії, усвідомлюючи значення кожного елементу техніки виконання. В результаті, цей процес стає важливою складовою професійного самопізнання, що є необхідною умовою для ефективної вокальної підготовки (Стахевич, 2002).

Метод демонстрації широко використовується для показу прикладів коректного та некоректного звучання, вимови. Метод демонстрації (показу) дозволяє впливати на голосову функцію в цілому та організувати її в потрібному напрямку. Завдяки значному емоційному та естетичному впливу демонстрації звучання, яка легко сприймається слухачем, у студента виникає необхідний настрій і, як відповідна реакція, бажання відтворити почуте. Тому для демонстрації необхідно використовувати записи професійних співаків, власний показ, а також залучати інших студентів, що часто має найбільш сильний стимулюючий ефект. Даний метод сприяє розвитку слухових уявлень студента, вмінню аналізувати та описувати звук іншого співака і свій власний, порівнювати їх. У цьому контексті включаються елементи самопізнання, тобто рефлексії, а демонстрація можливостей людського голосу, голосу іншого виконавця та відкриття в собі потенціалу для подібних можливостей стимулює інтерес до предмета.

Важливим чинником формування потреби в професійному самопізнанні є ставлення педагога до студентів: його вимогливість, чутливість, доброзичливість, довіра до їхніх вокальних і пізнавальних здібностей, стиль спілкування та заохочення. Від ставлення педагога значною мірою залежить психологічний «мікроклімат» на заняттях, створення атмосфери довіри, рефлексії та взаємної підтримки, що сприяє розвитку самопізнання у студентів. Таке середовище стимулює студентів до осмислення своєї виконавської діяльності, аналізу досягнень і помилок, що є важливою складовою процесу їхнього професійного розвитку.

На практиці це реалізується в таких конкретних діях: а) створення ситуацій «успіху», заохочення співацької діяльності загалом

і мінімальних досягнень зокрема. Наприклад, завдання порівняти своє виконання з виконанням іншого вокаліста. Основна мета – показати те позитивне, що є у студента, зміцнити його віру в себе; б) бесіди про музичні та вокальні інтереси студента і вихід через ці інтереси на зацікавленість власною вокальною діяльністю; в) спільний (та самостійний домашній) аналіз виконання співаків різних напрямків за критеріями якості та характеру звуку, сили звучання, особливостей дикції, емоційної виразності, ступеня напруги голосоутворювальної системи, загальних та різних аспектів манери виконання, звучання голосу; г) створення ситуацій, які спонукають студента звертатися до професійного самопізнання. Наприклад, запропонувати виконати вправу спочатку в один спосіб, а потім – в інший, і порівняти, який з них є більш вірним, визначити, який варіант сприяє кращому звуковидобуттю, у чому полягає різниця між цими підходами: у звучанні чи механізмі його отримання; д) робота перед дзеркалом: відкриття рота, відстань між зубами, ступінь свободи нижньої щелепи, м'язові затиски в тілі, руках, ногах тощо – усвідомлення зорових відчуттів.

Як показує практика, студенти виявляють більший інтерес до вокальної діяльності, розглядаючи її пізнання як одну з умов професійного становлення. Вони використовують набуті навички самопізнання і під час навчання з інших предметів. Таким чином, формування інтересу до вокальної діяльності, захоплення нею та усвідомлення важливості рефлексії в процесі професійного росту сприяє виникненню у студентів потреби в професійному самопізнанні, що можливе за умови встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин між педагогом і студентом.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі професійного становлення важливими складовими є не лише технічне вдосконалення, а й розвиток потреби у самопізнанні. Рефлексія як ключовий компонент цього процесу дозволяє студентам не лише усвідомлювати технічні аспекти своєї діяльності, а й глибше аналізувати емоційні та виразові можливості. Самопізнання, що включає рефлексивні практики, сприяє формуванню впевненості в собі та забезпечує більш свідоме управління подальшим професійним розвитком.

Залучення студентів до рефлексії через педагогічні методи, орієнтовані на самопізнання, є необхідною умовою для їхнього професійного зростання. Систематичний аналіз власних дій, переживань і досягнень сприяє розвитку здатності до самокорекції та постійного вдосконалення, що є важливим для успішної професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці новітніх методів інтеграції рефлексії в процес професійної підготовки вокалістів і вивченні її впливу на формування не лише технічних, а й творчих, емоційних та педагогічних компетенцій студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брилін Б. А., Козир А. В. Здатність до мистецької рефлексії як ознака фахової майстерності майбутніх учителів музики. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2010. Вип. 1 (31). С. 11–18.
2. Вихрущ В. О. Педагогіка рефлексії у професійній діяльності викладача вищого навчального закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. Серія Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 60. С. 86–90.
3. Іващенко А. І. Професійна рефлексія як механізм саморозвитку майбутніх психологів : дис. .... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2020. 239 с.
4. Носко Л. Методологія поняття рефлексії як психолого-педагогічної категорії. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка НАПН України*. 2015. Вип. 28. С. 354–364.
5. Олексюк О. М. Сучасна музична освіта : інноваційний аспект. *Вісник «Педагогіка»*. 2001. № 5. С. 5–12.
6. Поняття «професійна рефлексія» та її значущість у практичній діяльності майбутнього психолога. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2015. Вип. 128. С. 116–120.
7. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник. Тернопіль : Богдан. 2005. 360 с.
8. Стахевич О.Г. Основи вокальної педагогіки : навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка. 2002. 92 с.
9. Чжан Цзінцзін. Методика формування мистецької рефлексії майбутнього вчителя музики в процесі вокального навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2016. 20 с.

REFERENCES:

1. Brylin B. A., Kozyr A. V. (2010). Zdatnist' do mystetskoï reflexiï yak oznaka fakhovoi maïsternosti majbutnih uchateliv muzyky [The ability for artistic reflection as a sign of professional mastery in future music teachers]. *Naukovyy visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlyn's'koho*. Vyp. 1–31. S. 11–18.
2. Vykhruyshch V. O. (2018). Pedahohika reflexiï u profesijnii diyal'nosti vykladacha vyshchoho navchal'noho zakladu [Pedagogy of reflection in the professional activity of a higher education instructor]. *Naukovi chasopys NPU imeni M. Drahomanova. Seriya Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. Vyp. 60. S. 86–90.
3. Ivashchenko A. I. (2020). Profesijna reflexiïa yak mekhanizm samorozvytku majbutnih psykhologiv [Professional reflection as a mechanism for self-development of future psychologists]: dys. ... kand. psykholog. nauk: 19.00.07. Kyiv.
4. Nosko L. (2015). Metodolohiya ponyattya reflexiï yak psykhologopedyohichnoi katehoriï [Methodology of the concept of reflection as a psychological and pedagogical category]. *Problemy suchasnoi psykholohiï: zbornyk naukovykh prats' K-PNU imeni Ivana Ohiyenka NAPN Ukrainy*. Vyp. 28. S. 354–364.
5. Oleksiuk O. M. (2001). Suchasna muzychna osvita : innovatsiïnyi aspekt [Modern music education : an innovative aspect]. *Visnyk «Pedahohika»*. Vyp. 5. S. 5–12.
6. Ponyattya «profesijna reflexiïa» ta yi znachushchist u prahychnij diyal'nosti majbutnoho psykhologa [The concept of “professional reflection” and its significance in the practical activity of a future psychologist]. (2015). *Visnyk Chernihiv's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu*. Vyp. 128. S. 116–120.
7. Rudnyts'ka O. P. (2005). Pedahohika: zahal'na ta mystets'ka [Pedagogy: general and artistic]: navchal'nyi posibnyk. Ternopil': Bohdan. 360 s.
8. Stakhevyeh O.H. (2002). Osnovy vokal'noi pedahohiky [The fundamentals of vocal pedagogy]: navchal'nyi posibnyk. Sumy: SumDPU imeni A.S. Makarenka. 92 s.
9. Chzhan Tszin'tszin. (2016). Metodyka formuvannya mystetskoï reflexiï majbutnoho vchytelya muzyky v protsesi vokal'nogo navchannya [The methodology of developing artistic reflection in future music teachers during vocal training]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. Kyiv. 20 s.